

Kristijan Eker

UKRAJINSKI DNEVNIK

(26. decembar 2024 – 7. januar 2025)

Užgorod–Odesa

Voz za Odesu polazi tačno na vreme iz Užgoroda, administrativnog centra Zakarpatske oblasti, koji se graniči sa Slovačkom i Mađarskom. Ukrajinske železnice pružaju tačnu i efikasnu uslugu unutrašnjeg saobraćaja: ukrajinska železnička mreža se može uporediti sa limfnim sistemom ljudskog bića bez kojeg život ne bi bio moguć.

Vagon koji su nazvali „plackart” sastoji se isključivo od mesta predviđenih za spavanje, potpuno je otvoren i nema vrata na kupeima. Ima kušeta čak i u hodniku. Voz se puni u Mukačevu, gradu koji se nalazi u Panonskoj niziji ali već u podnožju Karpata, i u kojem je otvoren centar za vojnu obuku za nove regrute ukrajinske vojske. Putnici koji tu uđu uglavnom su vojnici. Jedna grupa se posebno izdvaja od ostalih. Trojica ih je i nose uniforme vojne policije. Čim su zauzeli svoje krevete, iz ruksaka vade kese sa salamom, sirom, konzervama sardine i flašom votke, koja je u teoriji zabranjena u javnom prevozu. Kada se konvoj, oštirim i odlučnim trzajem, pokrenuo, momci počeše da jedu i glasno se šale. Čini se da ostale putnike ne uznamirava prividna vedrina pridošlica. Na pitanje kuda idu, jedan od njih odgovara: „Ne znamo tačno. Verovatno u Pokrovsk, tamo su sada potrebni ljudi da brane grad. U svakom slučaju, sutra kada stignemo u Odesu čeka nas minibus za Zaporozje, pa idemo dalje, kuda, saznaćemo u poslednjem trenutku.”

Vojnik ima tridesetak godina i najotvoreniji je u društvu: potpuno je čelav, okruglog lica i s pogledom nestošnog deteta, oči su mu malo zamagljene od votke koja počinje da deluje i umora koji ga polako obuzima. Zove se Vladimir i dolazi iz jednog sela nedaleko od Kijeva. S njim je i Valeri, koji ima nešto više od dvadeset godina, krupne je građe i nosi dugu, neurednu bradu. I on je čelav i smeši se svima koji prođu ispred postavljenog stola, a posebno stjuardesi (po jedna za svaki vagon) koja ga grdi kad vidi da sipa votku u plastičnu čašu. Treći iz grupe, Aleksej, najstariji je i ujedno najčutljiviji: ima pedesetak godina i čim je završio s jelom, ispruži se na krevet, okrene se ka zidu i njemu smo, do sutra, samo leđa videli. Vojnicima se pridružuje i Aleksandar, mladi profesor enologije na Hemijskom fakultetu u Odesi, koji je boravio u Užgorodu kako bi pomogao prijatelju da proizvede novu vrstu organske rakije od grožđa koja će se plasirati na međunarodno tržište. On poklanja vojnicima flašu pića koje je upravo testirao, ali oni to izgleda ne cene: ovo piće je za njih previše delikatno i, pre svega, premalo alkoholno. Vladimir, najdruželjubiviji, kaže da se dobровoljno prijavio i da već zna kakva mu je sudska bina: „Nije onako kako prikazuju na televiziji”, kaže iskrenim tonom Aleksandru i meni. „Ukrajinski vojnici na frontu se šalju prema neprijatelju bez ikakve jasne taktike. Mi smo topovsko meso. Želite li znati kako funkcioniše na frontu? Odmah ću vam reći: tamo nas odvoze džipovima i ostajemo na pozicijama, u rovovima, čak i celi mesec, dok ne stigne smena.” Vladimir zagrize komad luka i odmah potom plastičnom viljuškom prinese sardinu ustima, pazeći da mu ulje ne kapne na pantalone. „Svašta se može dogoditi u toku tih mesec dana: mogu ti narediti da ideš u ‘šturm’, odnosno u napad, a to znači da ideš u sigurnu smrt ka Rusima koji pucaju na tebe iz svojih rovova. Ili te mogu staviti iza topa i onda stojiš tamo satima pokušavajući pogoditi neprijateljske položaje. Tutanjava ti ostane u ušima nedeljama. U ovom slučaju, strašni su dronovi: Rusi nas napadaju njima, ako te primete, udariće te dron kamikaza pun eksploziva i rasparčaće te.” Drugi, ne bezznačajan problem jeste hronični nedostatak municije: „Ako Rusi ispale dvadeset metaka, mi už vratimo sa tri. Imamo moderno oružje koje su nam poslali saveznici, ali šta ćemo s njim kad nemamo metaka? Evropa i Amerika o tome ili nisu razmišljale ili nisu htale da razmišljaju.” Vladimir je zabrinut za svoju porodicu: ima ženu i dvoje male dece. „Mislim da se više nikada neću vratiti kući. U svakom slučaju, čak i da se vratim, brine me kakav ću se vratiti. Nasilan, alkoholičar, pod šokom, osuđen na večnu nesanicu?” Aleksandar ga piتا da li bi bilo bolje da se povuče iz rata: sa dvoje male dece, ukrajinski zakon bi mu dozvolio da ostane kod kuće. Vladimir brzo i odlučno odgovara: „Vidi ovako, ako tako gledamo, koje bi bile posledice? Ne idem jer imam dvoje dece, ti ne ideš jer hoćeš da se ženiš, onaj tamo ne ide – kaže, pokazujući na putnika koji sedi daleko od nas – jer ne želi da ožalosti majku... Ako tako razmišljamo, Rusi će stići u Odesu za tri dana. Ako ostanem kod kuće, pre ili kasnije će me ubiti projektil ili će ruska vojska stići u Kijev, uhapsiti me, silovati moju ženu i kidnapovati mi decu, kao što se već duže vreme dešava u Donbasu. Zato ja idem tamo da pucam na njih dok ne bude prekasno. Otvoreno vam kažem: ne radim ovo ni za vladu ni za predsednika, do kojih mi uopšte nije stalo, branim svoj dom i svoj narod.”

Aleksandar klima glavom i spušta pogled. I on ima malu decu i odlučio je da ne ide u rat, barem za sada. Ne oseća se krivim i nema razloga za to: u ovakvim situacijama svi su u pravu i svaka odluka se mora poštovati. Zavisi s koje tačke gledišta posmatrate stvarnost: Aleksandar razume Vladimirov izbor, a Vladimir Aleksandrov.

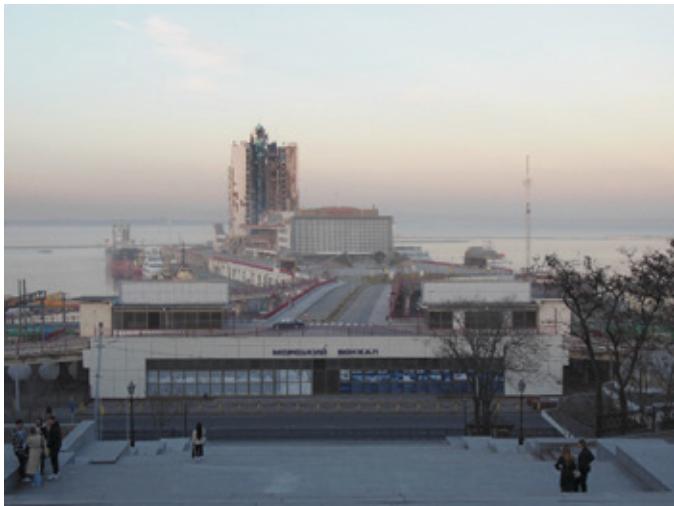
Pada noć i svetla u vagonu se gase. Oko tri sata ujutro konvoj stiže u Ternopolj i jedna mršava devojka, nežnog i slatkog lica, penje se u voz. Vojnici se probude i čim primete mlađu ženu, silaze s kreveta i upale svetla mobilnih telefona da novoj putnici omoguće da namesti krevet. Sve do zore, osim buke točkova koji trzaju na šinama i udaljenog hrkanja ponekog putnika, ništa se više ne čuje. U zoru, devojka je već budna, češlja se, sedi na svom ležaju. Ruke se ritmično kreću odozgo prema dole, jedna čvrsto drži četku, druga je prati i miluje kosu kao da proverava da li je glatka. Pokreti su spori i ritmični; na svetlu zore koje ulazi kroz prozor, podsećaju na plesne pokrete nemačke koreografkinje Pine Bauš, čiji se ples bazirao uglavnom na gornjim ekstremitetima. Devojka se zove Marija i odlazi u Odesu da provede Novu godinu sa prijateljima: ima dvadeset godine, diplomirala je komunikologiju i gaji jaku strast prema japanskoj kulturi. „Tamo gde živim, pored Ternopolskog, situacija je mirna. Morala sam da se svađam s roditeljima da ih ubedim da me puste. Odesa je često na udaru, ali ja sam insistirala, nisam putovala od početka rata...”, kaže Marija. Pričamo satima, vojnicima je vidno krivo što Marija radije razgovara sa mnom nego s njima; stranac je uvek zanimljiviji, samo zbog činjenice što je stranac. Po dolasku, Valeri poklanja Mariji knjigu koju je upravo pročitao: uprkos krupnoj građi i dugačkoj bradi, koje mu daju neosporan autoritet, on ne može da sakrije svoju stidljivost, a njegov osmejhod odaje krhkost, možda čak i nesigurnost. Ostali vojnici ga zadirkuju, tiho ga pitaju: „A Kristina? Ako sazna?” Smeju se tiho, a Valeri se brani, ali se i on smeje.

Voz stiže u Odesu. Brzo se opraćamo, Aleksandar pravi kolektivni selfi koji nas sve obuhvata i vagon se polako prazni. Marija nestaje u gomili i izlazi sa stanice. Vojnici se grupišu pod zaklonom na prvom peronu zajedno s ostalim saborcima. Kad ih odavde posmatram, izgledaju snažno i nepobedivo, u svojim smeđim uniformama, s rančevima na ramenima i ozbiljnih pogleda. Mislim da će verovatno već prekosutra biti na frontu. Odlažim ne okrećući se: osećam se krivim što sam toliko razgovarao s Marijom kad su i oni to hteli i što sam se dopao devojci u tom nesvesnom, tipično muškom nadmetanju za ženskom pažnjom; osećam se krivim što sam ih sad prepustio sudsibini, u rat bi trebalo da idemo svi zajedno. Prekosutra će biti na frontu, uskoro ih možda više neće ni biti. A ja, ako me ne pogodi projektil ili dron, biću opet tu za deset dana i vraćaću se kući, kroz Mađarsku, kroz stepu Hortobađa koju toliko volim, a koja je u ovo doba godine ujutru prekrivena mrazom, koji škripi kad zečevi iskoče iz žbunja i mahnito trče jer ih voz koji prolazi plavi.

Odesa, ili grad u jednoj zgradi

Odesa je grad kontrasta: u ratu je, ali su ljudi u potrazi za veštačkom normalnošću, koja se graniči sa šizofrenijom. Kafići u centru su otvoreni do jedanaest uveče, jedan sat

pre policijskog časa, i uvek su puni. Psihodelična svetla, veoma glasna muzika, devojke koje plešu u uskim i svetlim haljinama. Prava Odesa je, međutim, na periferiji, u zgradama koje su često na meti ruskih raketa.

U zgradama na periferiji

Popularne četvrti su prave košnice, a život u jednom od ovih stanova je pravo mučenje: tokom leta, unutra je pretoplo; klima-uređaji i liftovi ne rade zbog hroničnog nedostatka struje. Oni koji imaju vikendicu van grada napustili su Odesu već početkom jula. Ostali, većina, primorani su da se penju nekoliko puta dnevno po dvadeset spratova sa cegerima i flašama vode za piće. Invalidi su praktično zazidani u svojim domovima i mogu samo da čekaju kraj rata.

Sedmi sprat

Na sedmom spratu jedne od ovih zgrada, nekoliko metara od mesta gde je pre nekoliko meseci pala ruska raketa, živi Bogdan, sedamdesetpetogodišnji paralitičar. Rođaci mu žive u Kišinjevu, u Moldaviji: „Moja deca veoma brinu zbog mene”, kaže Bogdan, grizući jednu od narandži koje sam mu doneo na poklon, „ali znaš kako je – ako ga gledaš iz Moldavije, đavo je mnogo ružniji nego što izgleda ovde u Odesi. Živim, nekako. Nаравно, patim od usamljenosti. Često nema struje, ne mogu ni da gledam TV ili slušam radio. Komšije i prijatelji mi pomažu koliko mogu. Dolazili su dobrovoljci Crvenog krsta na početku rata, sada ne mogu: kad Rusi bombarduju, oni su uključeni u akcije spasavanja. Kad je mirno, ipak imaju mnogo posla, moraju pomoći raseljenima i izbeglicama. Deča pokušavaju da me prebace u Kišinjev, ali nije lako organizovati prevoz. Mislim da se osećaju gore nego ja, osećaju se krivima i plaše se da će mi se nešto dogoditi. Zgrada u kojoj se nalazimo prazni se polako: neko ide u rat, neko beži u inostranstvo, neko odlazi na selo. Na kraju ću ostati samo ja. Kad opet dođeš u Odesu, navrati do mene da popričamo malo”, kaže mi Bogdan. Pozdravljamo se, zatvaram za sobom ulazna vrata koja niko neće zaključati, jer Bogdan ne može da ustane.

Deveti sprat

Maksim živi na devetom spratu iste zgrade, kod jednog prijatelja. Maksim je bio na frontu u Donbasu. U borbi su ga ranili u ruke, odmah je prebačen u bolnicu, a zatim je poslat na bolovanje na određeno vreme. Po oceni vojne bolničke komisije, trebalo je da se vrati na front. Dezertirao je: „Ne vraćam se na front, to je sigurna smrt. Krijem se, kao i mnogi drugi. Rado bih napustio Ukrajinu, obavio sam svoj deo posla. Ne vraćam se u borbu. Hoću da živim, dođavola s Rusima. Obavio sam svoj deo posla, ne mogu da me optuže za dezterterstvo. Video sam rat, jednom je dovoljno biti na frontu.

Imam stariju majku, devojku i želim da se oženim, želim da imam mnogo dece, neću da poginem na frontu. Razumete? Obavio sam svoj deo posla.” Maksim uvek izlazi sa mobilnim telefonom u ruci, prijatelji iz komšiluka ga obaveštavaju o prisustvu vojne policije koja proverava dokumenta momaka koji šetaju ulicom i regrutuju ih. Ako u blizini ima vojnika ili agenata, on menja pravac. Ne idi u centar grada, previše je opasno. Neurotično ponavlja da je obavio svoj deo posla. I zaista je to učinio. „Pišite, pišite za svoje novine da sam ja obavio svoj deo posla, da to znaju i u Srbiji i u Italiji”, kaže mi dok se opraćamo.

Petnaesti sprat

Roman je volontер Crvenog krsta. Sreo sam ga dvaput u poslednje dve godine, uvek je imao umerene autonomaške političke stavove i smatrao Odesu gradom odvojenim od ostatka Ukrajine. Zalagao se za ukrajinsku federaciju, koja bi stanovnicima Donbasa garantovala mogućnost korišćenja ruskog kao službenog jezika i privilegovanih odnosa sa Moskvom. Ovoga puta Roman me je pozvao u kuću, umesto da se vidimo u centru. Mislio sam da je poziv mera predostrožnosti u cilju izbegavanja regrutacije, kao u Maksimovom slučaju. Pogrešio sam, Roman je potpuno promenio svoje gledište o ratu koji je u toku. „Spreman sam da idem na front. Takođe sam želeo da se pridružim specijalnoj jedinici, istoj u kojoj je bio moj najbolji prijatelj, Andrijuška (jedino ime koje nije izmišljeno u ovoj reportaži). Zbog niza birokratskih pitanja i nedostatka medicinskog osoblja u Odesi, nisu me uzeli i nastavljam da radim ovde. Ali spremam sam da idem.”

Pitam ga čemu ova promena stava kod njega koji je oduvek bio za dijalog sa Rusima: „Vidiš”, – kaže mi krajnje ozbiljnog lica – „sa Rusima je bilo moguće razgovarati sve dok rakete nisu udarile na civilne zgrade. Prva, druga, treća... Već godinu dana redovno kopam leševe iz ruševina. U pitanju su nevini ljudi, koji nisu uradili ništa loše. Dugo sam razmišljao šta da radim: ja sam Rus iz Odese. Da li bih bio spremam da pucam u svoje sunarodnike?” Roman zastaje i pali cigaretu. Ispušta dva oblačića gustog dima i nastavlja priču: „Da, nema problema. Vidiš, stvar je vrlo jednostavna: oni koji pucaju na nas, koji ubijaju civile, za mene nisu Rusi. Oni nisu ljudska bića, a mi imamo pravo da se branimo.” Njegov najbolji prijatelj, Andrijuška, poginuo je pre nekoliko dana na frontu. „Dopisivali smo se svakodnevno. Andrijuška je bio pesnik. Uveče, umesto da pije sa ostalima, pisao bi pesme i prozu na svom mobilnom telefonu. Onda bi ih poslao meni. On je pisao na ukrajinskom, ja na ruskom; to je za nas najprirodnija stvar na svetu. Nema jezičkih problema. Nema nacionalnog problema. Dva ljudska bića, dva prijatelja, koji komuniciraju. Ništa više od toga.” Roman mi daje da pročitam Andrijuškin tekst. Veoma dirljivo i poetično. Obećavam mu da će ga prevesti i objaviti, i na italijanskom i na srpskom. Opraćamo se: molim ga, na sebičan način, ako može, da ne ide na front. Neko mora da brani Ukrajinu, istina je, ali gubitak prijatelja je za mene nešto nezamislivo.

Izlazim iz zgrade, veoma tužan. Do autobuske stanice idem u polupraznom tramvaju. Čekaju me u Mikolajevu, došlo je vreme da napustim Odesu.

Mikolajev

Normalnost među projektilima i dronovima

U Akademskom nacionalnom dramskom pozorištu u Mikolajevu odigrava se novogodišnja predstava. Glumci se smenjuju na sceni, pevaju, glume, a publika često i sređačno aplaudira. Tokom pauze, u foajeu, neke elegantno odevene dame vade iz torbi hrana umotanu u aluminijumsku foliju i male flaše votke. Pre početka predstave poneko je rezervisao sto u pozorišnom baru sa slatkišima i zakuskom. Ustaljena navika među gledaocima u Mikolajevu jeste da nešto pojedu i popiju na pauzama između činova opera ili predstava. Predstava počinje već u šest po podne zbog policijskog časa koji u Mikolajevu, kao i u celoj Ukrajini, počinje u ponoć. Grad je konstantno pod napadima, sirene se oglašavaju nekoliko puta dnevno. Uprkos tome, stanovništvo se trudi da živi što je normalnije moguće. Novogodišnja predstava, kao i puni, osvetljeni lokali u Odesi, svedoče o tome, iako veoma podsećaju na barokne crkve zapadne Evrope. U sedamnaestom veku, štukature, zlato, heruvimi i kipovi slavili su život i trijumf Boga, ali su iznad svega služili za prikrivanje praznine koju je strah od smrти svakodnevno izazivao u to vreme: kuga je odnosila na hiljade ljudi dnevno, Tridesetogodišnji rat je uništio gradove i poljoprivredna zemljišta, Sveta inkvizicija je hapsila sve osumnjičene za jeres i spaljivala veštice u javnosti. U Mikolajevu je 2022. bitka za slobodu bila veoma teška: Rusi su stigli do periferije i ispaljivali su granate i projektile na pojas zemlje na kom se grad nalazi, između reka Ingul i Južnog Buga. Građani Mikolajeva i vojnici ukrajinske vojske uspeli su zaustaviti rusko napredovanje zahvaljujući tehnološkoj superiornosti i hrabrosti stanovnika grada: inženjeri su koristili kompjutere i mobilne telefone da ometaju radare ruske vojske, a mnogi su otišli i da se bore sa lovačkim puškama koje su imali kod kuće. Mikolajev, međutim, i dalje ostaje na udaru, kao da Rusi žele da se osvete za težak poraz koji su pretrpeli. Već prvog januara, na horizontu, prema moru, uz severni veter koji pruža vedro i gotovo plavo nebo, pojavljuju se tri oblaka, bela, naizgled bezopasna. Ukrainska protivvazduhoplovna odbrana je upravo oborila tri ruske krstareće rakete kalibre, koje su imale za cilj neke gradove u pokrajini, kao i sam Mikolajev. Sutradan će projektil „is-kander“ pasti na periferiju, srećom u polje, a ne na okolne zgrade. Prvog januara, sa osuđenim napadima, veće se polako spušta na grad. Reka Bug se pretvara u nestvarnu ružičastu traku usled prelamanja sunčevih zraka pri zalasku. Zvezde se postepeno pojavljuju na nebu, prvo Venera, spram horizonta i visokih zgrada okruga Solyani, iza Ingula, zatim Jupiter, koji kao da prati sunce u njegovom zahodu. Uskoro i poslednji zraci svetlosti nestaju iza brda, iza basena reke Bug, koji već miriše na more. Ovde, naime, počinje Liman, odnosno delta reke, a voda je delom bočata. Mikolajev se nalazi na ušću Buga i Ingula, a spoj dveju reka je toliko velik da podseća na more. Tama se ubrzo stapa sa vodom i vлага se smrzava na tlu: asfalt se cakli obasjan uličnim svetiljkama, trava u cvetnim gredicama beli se od leda. Hladno je i velika žuto-plava zastava istaknuta na najvišoj tački grada, u blizini zgrade bolnice, metafizički se vijori na umerenom severcu. Grad je miran, ljudi su kod kuće, prošla je ponoć, i obeduju ostatke novogodišnje večere, kao

u ostatku Evrope. U jednom trenutku udaljeno zujanje narušava tiki mir mikolajevskog neba: zujanje postepeno prelazi u huk, sličan zvuku skutera s pokvarenim prigušivačem. Reč je o „šahedu” koji se približava, dronu koji Ukrajinci u šali zovu i „moped”, odnosno skuter, upravo zbog buke koju proizvodi. „Šahed” leti iznad grada, na maloj visini da bi izbegao radare, tutnjava propelera se odbija od prizemne kuće u Ševčenkovoј ulici, retki prolaznici više ne znaju iz kog pravca dolazi dron, preznojavaju se od straha, a znoj se ledi od večernje hladnoće duž leđa. Ostaje samo da se nadamo da će nas dron zaobići i da neće pogoditi nijednu kuću, kao što se dogodilo upravo u ovoj ulici pre nekoliko sedmica, kada je „moped” pogodio jednu prodavnici i uništio je (koja je obnovljena u roku od nekoliko dana). Dron promiče, ide ka reci i kvartu Varvarika, ali ukrajinska protivvazduhoplovna obrana uspeva da ga obori pre nego što stigne na odredište. Ostaci bespilotne letelice padaju u vodu i brzo tonu. Korito reke je sada smetlište krhotina stotina dronova i projektila koji nisu uspeli da unište Mikolajev u poslednje tri godine.

Teretana za Ukrajinu

U centru Mikolajeva nalazi se privatna teretana, koja se sastoji od hodnika na čijem je kraju velika prostorija sa staklenim prozorima iz koje se može uživati u jednom od brojnih unutrašnjih dvorišta grada. Otvorena je i poslednjeg dana u godini, sa fronta su se vratili neki instruktori koji su pre godinu dana odlučili da dobrovoljno odu u rat. Dobili su nekoliko dana odsustva i nisu propustili priliku da se vrate, makar i nakratko, na posao, zajedno sa prijateljima: opet jedan od načina da pronađu neku situaciju normalnosti u potpuno nenormalnom kontekstu. V. ima tridesetak godina i pravi pauzu između vežbi na šipci kako bi razgovarao sa mnom. Neraspoložen je, dobio je kaznu za brzu vožnju. U gradu je išao sedamdeset kilometara na sat i policija ga je zaustavila. Međutim, nije vozio automobil, već bicikl. Kad je dvadesetak prisutnih u teretani čulo priču, prasnuli su u smeh, a i on se nasmejao. V. izgleda moćno građen, a brzina kojom vozi

bicikl to dokazuje. „U ovoj teretani nudimo vojnicima koji su ranjeni na frontu besplatan program za vraćanje fizičke kondicije. Ne radimo fizioterapiju, već vežbe nakon tretmana. Bez obzira da li se vojnici vraćaju na front ili ne!”, ljubazno i smireno kaže V. „Dolaze i unakaženi momci, bez noge; uz vežbe mogu da povrate izgubljenu ravnotežu i žive koliko-toliko dobro. Radimo to zbog pobjede, pobjede Ukrajine nad ruskim okupatorom”, ponosno kaže V. Teretana pokriva troškove vojnika zahvaljujući korisnicima koji redovno plaćaju članarinu. Najveći deo zarade tako ide ranjenim vojnicima, koji ovde nalaze ne samo mesto za vežbanje već i prijatelje i ljubav za prevladavanje posttraumatskog stresa i depresije nakon povratka kući i činjenice da su izgubili ud ili bili ranjeni.

Različite tačke gledišta (između vežbi)

Poslednji dan je u godini i posetioci teretane se šale dok vežbaju. Ali ima prostora i za ozbiljne razgovore, rat ne dozvoljava da se u potpunosti prepustimo bezbrižnosti i stalno iskrسava u dijalozima i pogledima stanovnika Mikolajeva. Laura je (imena su izmisljena, a namerno sam izabrao neukrajinska da bih izbegao homonime) izgubila muža pre nekoliko meseci na frontu, u Donbasu. Ubio ga je ruski dron dok je bio „na položaju”, odnosno prvoj liniji fronta. Od tada je upala u duboku krizu, s napadima panike i nepoverenjem u svoju zemlju i vojsku. „Bila sam ponosna na svog muža kad je odlučio da se dobровoljno prijavi. Muškarac nije muškarac ako u ovim trenucima ne donosi odluke i ne ide da brani svoj dom i svoju zemlju. Ali” – dodaje Laura, očiju punih suza – „ako ode, više se ne vraća. Gine.” U tom trenutku se ubacuje Arnold, bivši vojnik koji se vratio sa fronta pre nekoliko meseci, ranjen, ali živ, i direktno se obraća Lauri: „Smrt tvog muža ti je uništila ideološki okvir u kojem postoje heroji, prirodno muškarci, i antiheroji. Rat je obično sranje. Zaglavljen si u blatu nedeljama, a adrenalin te održava u životu i drogira. Rat izaziva zavisnost, poput narkotika. Onda stiže dron, kao što se meni desilo, i ako imаш sreće vratиш se sa ranom na nozi, u suprotnom se, kao tvoj muž, vraćaš u kovčegu.

I daju ti titulu heroja za uspomenu”, kaže Arnold i dobaci vulgarnu šalu koja nasmeja sve prisutne. Arnold, uprkos dugom periodu koji je proveo kao vojnik i rani zbog koje je delimično ostao invalid, nije izgubio smisao za humor i voli da se šali. „To ne znači da oni koji idu u rat nisu u pravu. I ja sam išao, dobrovoljno, ali moramo sagledati situaciju kakva je, bez ideoloških paravana: idemo da se branimo od osvajača, a tamo ubijamo, gine-mo ili se vraćamo ranjeni. Ostavimo junake u grčkim pesmama i u poeziji 19. veka. Pred mrtvim ljudskim telom nestaje svaka mentalna konstrukcija, isparava svaka ideologija.” Arnold je filolog i dugo je radio u školi u Mikolajevu. Laura odgovara da još uvek ne razume muškarce koji ostaju kod kuće i skrivaju se umesto da se prijave. „Znači, rat još nije u potpunosti uništio tvoju ideološku sliku”, kaže Arnold, smejući se. „Poštujem jednako one koji idu u borbu kao i one koji odluče spasiti glavu i ostaju skriveni. I sâm sam savetovao nekim prijateljima da ostanu kod kuće i ne idu u rat: kao što nismo svi nadareni za sport ili sviranje muzičkog instrumenta, isto tako nismo svi spremni ili sposobni da se borimo i budemo na frontu. Osamnaestogodišnjak koji ne ide na front zato što želi da nastavi živeti nije ništa gori ni manje heroj od drugog koji se odluči prijaviti. Baš kao što razumem i one koji su mogli pobeći u inostranstvo kako bi izbegli odlazak u vojsku.” U posleratnom periodu sigurno će doći do tenzija između onih koji su izbegli i onih koji su moralni ostati jer nisu imali dvojno državljanstvo ili nisu imali novca da odu. U svakom ratu postoji klasni diskurs koji ostaje implicitan, ali koji eksplodira kasnije, kad neprijateljstva prestanu. Malo je verovatno da će svi Ukrajinci koji su bili na frontu ili koji su morali ostati, često mesecima bez vode i struje, jednog dana biti tolerantni kao Arnold prema onima koji su otisli. „Hajde onda da prekinemo ovu priču da mi muškarci moramo nužno biti heroji”, zaključuje Arnold s osmehom na usnama, „previše očekujete od nas – moramo biti hrabri vojnici, savršeni ljubavnici, a kad se vratimo iz rata, takođe očekujete od nas da usisavamo i peremo sudove!” Arnolдове rečи izazivaju opšti smeh, čak se i Laura smeje kroz suze. Čas gimnastike je skoro gotov, nakon tuširanja svi idemo u kafić na kolač i da čestitamo Novu godinu jedni drugima. „Neka bude mirno nebo”, želja je koju razmenjujemo za 2025. Danas se baš i ne osećamo kao heroji, samo bismo voleli da Rusi prestanu da pucaju i da nas ostave na miru, barem nakratko.

U bioskopu sa Borisom Džonsonom

Bioskop „Pionir” radi na tri različita dalekovoda, tako da je u slučaju napada na infrastrukturu uvek otvorena barem jedna sala. Ukrainska filmska industrija, uprkos ratu, doživljava neviđeni procvat, kao i pop muzika. Nikada pre ukrajinski jezik nije imao toliko mesta u kulturi ove zemlje. Večerašnji dugometražniigrani film je *Božićna priča*, smeštena u vozu Kijev-Lavov. Tu je devojka koja se porađa u vagon-restoranu na putu do muža vojnika, par u krizi i dvoje mladih ljudi između kojih je procvetala ljubav. Međutim, ono što šokira jeste cameo uloga Borisa Džonsona, bivšeg britanskog premijera, koji sa stanice u Lavovu čestita Božić svim Ukrajincima. Gledaoci su zapanjeni kada vide Džonsona, kog je režiser verovatno slučajno upoznao dok je snimao film.

Rat i nacija

Rat zaista stvara ukrajinsku naciju, s nadom da će država ostati multietnička i višejezična i u budućnosti. Ovo je još jedan izazov koji čeka posleratnu Ukrajinu. U bioskopu, čekajući početak filma, upoznajem Mariju, mladu glumicu koja je odlučila da ostane u Mikolajevu i ne napušta grad. Pitam je kako doživljava ovaj prelazni period između administracije Bajdene i Trampa i šta očekuje od novog američkog predsednika: „Tramp je nepredvidiv i ja sam zabrinuta. Kad bi nas naterao da potpišemo mir, prodala bih kuću i otišla. Rusi bi ubrzo stigli u Mikolajev, na kapiji su Hersona, koji je sada grad duhova, nastavljaju da ga bombarduju, nema više ni Crvenog krsta. Već sam jednom doživela košmar od Rusa na kapiji. Ne bih ostala ovde, bolje mrtva ili izbeglica nego pod okupacijom.” Pitam Mariju koji bi bili uslovi pravednog mira: „Jedini zaista pravedan mir bi bio onaj koji bi prisilio Ruse da napuste okupirane teritorije, ali to je zasad nemoguće. Hajde da onda nacrtamo privremenu granicu tamo gde su trupe, sa multinacionalnim mirovnim snagama između. U međuvremenu, Ukrajina se mora naoružati i biti spremna da odbije nove ruske napade. Bez oružja, Ukrajina je gotova, Putin nikada nije krio svoje ciljeve, hoće ceo jug, do Odese. Za njega je jedina i prava Ukrajina samo zapadni deo zemlje.” Marija kritikuje i predsednika Zelenskog: „U poslednje vreme snima beskonačne video-snimke uživo, ali možda bi trebalo da se više diplomatski aktivira i kaže istinu o onome što se dešava na frontu. U svakom slučaju, bio je i jeste hrabar predsednik, a s godinama je dosta sazreo. Platio je za svoje početno neiskustvo, da je Porošenko pobedio umesto njega na izborima 2019. godine, možda ne bi ni došlo do rata...” Pitam je zašto tako misli, tokom ovog poslednjeg putovanja u Ukrajinu čuo sam nekoliko puta izjavu da bi Porošenko izbegao rat. „Zato što je Porošenko bio diplomatski iskusniji. Zelenski je, međutim, predstavlja i predstavlja onu mladu Ukrajinu koja želi da raskine sa sovjetskom prošlošću i žedna je Evrope”, zaključuje Marija. Predsednik Zelenski, međutim, i dalje uživa veliku popularnost; normalno je da nakon tri godine rata njegova popularnost opada, ali svi prepoznaju njegovu vrednost i hrabrost, iskazanu od prvog dana rata, kad je mogao pobeći i skloniti se u inostranstvo.

Tinitus

Putovanje se završava u Odesi; pre nego što pođe voz za Užgorod, imam vremena da prošetam obalom. Ispred železničke stanice, velika grupa ljudi protestuje sa transparentima tražeći oslobađanje vojnika bataljona „Azov” koji su još zarobljeni u Rusiji. O njima nema nikakvih vesti, mole ukrajinsku vladu da učini sve da se oni koji su još u zatoru što pre vrate kućama. Protesti ovog tipa redovno se održavaju u svim ukrajinskim gradovima.

Plaža je nedaleko odavde, ide prema kvartu Arkadije između novih zgrada pa se spušta prema parku, ispod rta na kom se nalazi grad. Šum mora prekriva dosadno zujanje u ušima koje me prati još od Mikolajeva, od dana kada mi je dron „šahed” prošao iz-

nad glave. Naravno da se radi o slučajnosti: propeleri „mopeda” ne proizvode tako zaglušujuću buku da izazovu tinitus. Ovo tutnjanje koje čujem u levom uvu, neka vrsta dosadnog i neprekidnog zujanja, poneću sa sobom i praviće mi društvo u mađarskim stepama i vojvođanskim ravnicama, odnosno kod kuće. Biće to večni simbol koji će me podsaćati na rat koji traje, čak i bez mene, i onda kad sam daleko od njega. Ušao je u mene i teško će odatle izaći.

